

AKTUALNOŚĆ IDEI ORAZ PRAC PROF. PIOTRA ZAREMBY DZIAŁALNOŚĆ PROFESORA JAKO INSPIRACJA DLA MŁODEGO POKOLENIA

Wojciech Pęski
prof. dr hab. inż. arch.

Politechnika Szczecińska
Wydział Budownictwa i Architektury
Zakład Urbanistyki, Planowania Regionalnego i Zarządzania

STRESZCZENIE

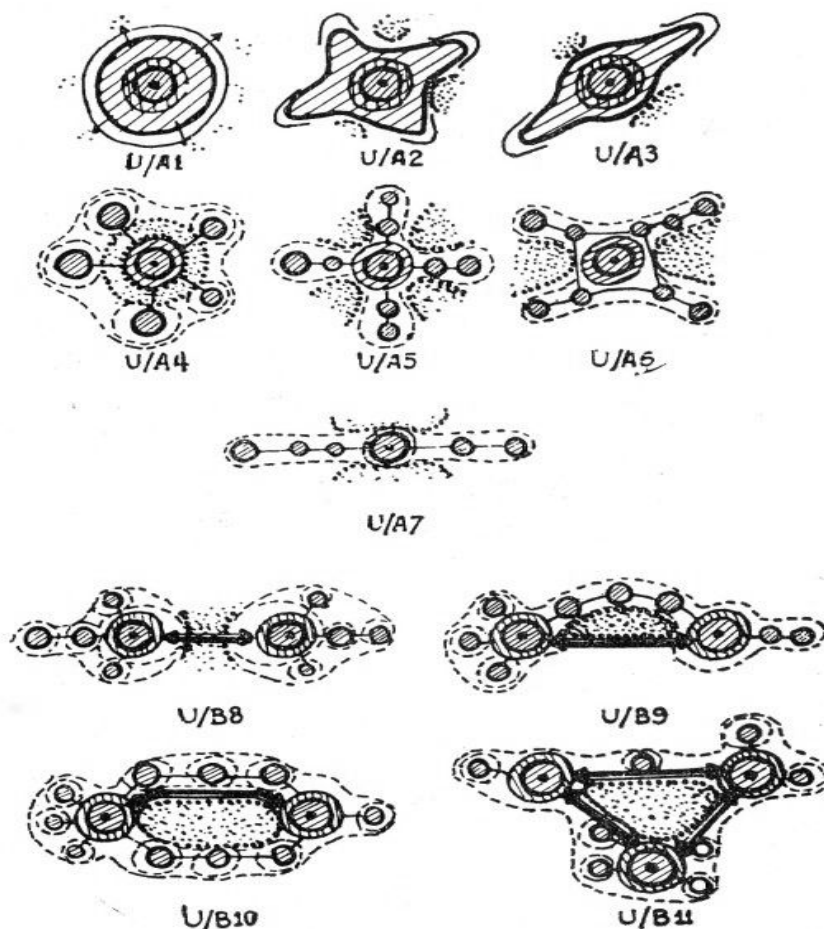
Uczestnicząc w polemikach nie możemy ograniczać się do przedstawiania i rozważania poglądów widzianych głównie z „ograniczonej żabiej perspektywy”. Nie powinniśmy zapominać o rozległej problematyce urbanistyczno-regionalnej obejmującej całokształt teorii, problemów i metod ewoluujących w okresie kilkudziesięciu lat. Żeby lepiej rozumieć i rozwiązywać obecne zadania trzeba wiedzieć i pamiętać o początkach i warunkach formowania się dotychczasowych poglądów. Znajomość historycznych idei może być źródłem inspiracji do kontynuowania wcześniejszych i ciągle potrzebnych działań oraz do podejmowania nowych niezbędnych przedsięwzięć. Dorobek Prof. Piotra Zaremby charakteryzuje się nie tylko ogromną aktualnością, ale i dużą rozległością. Nie jest łatwo przedstawić go w krótkim artykule. Można jednak skoncentrować się na kilku najważniejszych kierunkach bogatej działalności Profesora. Zgodnie z zasadą, o której Prof. Zaremba często nam przypominał. Mówił, że mądrość polega na umiejętności zajmowania się tym, co jest rzeczywiście ważne, a nie tylko tym, co jest istotnie pilne.

1. PREKURSORSKIE DZIAŁANIA PROF. ZAREMBY

Prof. Zaremba był prekursorem na skalę światową nowego podejścia do zarządzania rozwojem, które dopiero obecnie zyskuje formalną akceptację pod angielską nazwą „*the management of sustainable development*”. Polega ono na wprowadzaniu zrównoważonego i trwałego (podtrzymywanego) rozwoju miast i regionów, w szczególności na obszarach nadmorskich. Chodzi o takie kształtowanie przestrzeni, które nie ograniczy następnemu pokoleniu możliwości realizowania własnych aspiracji. Prof. Zaremba wypracował i przedstawił to podejście m.in. w takich publikacjach

jak: *Planowanie zieleni krajobrazu* (1946), *Małe miasto i strefa jego wpływu* (z A. Morawskim i B. Sekulą, 1960), *Urbanistyka miast portowych* (1962), *Urbanistyczny rozwój Szczecina* (z H. Orlińską, 1965) *Problemy przyszłości miast dużych* (1967), *Planowanie przestrzenne w kształtowaniu środowiska zurbanizowanego* (z W. Pęskim i B. Sekulą, 1976) *Urbanizacja Polski i środowisko człowieka* (1974) *Kryteria rozwojowe obszarów nadmorskich Polski* (z L. Czernikiem, K. Mieszkowską i W. Pęskim, 1976), *City management* (1981) i *Urban Ecology in Planning* (1986) oraz *Moyens d'apaiser le conflicts ecologiques* (1992). Pracował naukowo niemalże do ostatnich dni swojego życia, gdyż zmarł po ciężkiej chorobie w 1993 roku.

Teoretyczne idee prof. Zaremby są dzisiaj nadal niezmiernie aktualne. Świadczą m.in. o tym np. niezwykle „zażarte” debaty rządowe, sejmowe, międzypartyjne i prasowe na temat metropolii w naszym kraju. Liczne badania wykazują bowiem, że w gminach sąsiadujących bezpośrednio z naszymi dużymi ośrodkami miejskimi panuje „wolna amerykanka”, której efektem jest chaos przestrzenny i rażąca degradacja środowiska kulturowego. Niestety w bieżących dyskusjach w niewielkim stopniu uwzględnia się istotne podstawy merytoryczne. Dyskutanci koncentrują się głównie na celach i kryteriach polityczno-partyjnych. Niewiele lub prawie wcale nie mówi się o właściwym regulowaniu organizacji przestrzennej poszczególnych metropolii.

Ryc. 1. Systematyzacja układów bioprzestrzennych aglomeracji miejskich wg Prof. Zaremby. Modele U/A1-U/A3 charakteryzują się niekontrolowanym wzrostem zespołów miejskich, a symbolizuje je „rozpluwająca się plama atramentu”. Źródło: zdjęcie z rysunku wykonanego na tablicy w czasie wykładu

Tymczasem Prof. Zaremba już w latach 60. doskonale przewidział nieuchronność pojawienia się strukturalnych problemów na obszarach otaczających największe

miasta naszego kraju. Wypracował szereg bardzo trafnych zasad rozwiązywania tych problemów. Przede wszystkim opracował oryginalną systematyzację modeli rozwojowych aglomeracji miejskich, których znajomość ułatwia formułowanie wariantowych koncepcji bioprzestrzennych zespołów miejskich (ryc. 1).

Wiele z metod, które przedstawił w swoich pracach, nadal nadaje się do natychmiastowego zastosowania w praktyce. Niektóre wymagają odpowiednich zmian w przepisach prawnych, jak i znaczących nakładów finansowych. Inne uwarunkowane są koniecznością podniesienia poziomu naszej kultury przestrzennej.

Wdrażał swoje nowe podejście do urbanistyki i planowania regionalnego już w latach 60. 70. i 80., przede wszystkim na Pomorzu, za pośrednictwem Komisji Kształtowania Przestrzeni Polski Północnej Polskiej Akademii Nauk. Jako twórca i wieloletni przewodniczący tej Komisji organizował współpracę ludzi nauki z władzami w celu racjonalnego rozwiązywania najważniejszych problemów ekologiczno-przestrzennych miast makroregionu północno-zachodniego. W niezliczonych posiedzeniach Komisji, które odbywały się w różnych ośrodkach miejskich Pomorza od Gdańska do Szczecina, brali udział nie tylko główni planiści i naukowcy, ale także decydenci bezpośrednio odpowiedzialni za inicjowanie i realizację planów. Konkretnie wnioski i zalecenia kierowane były zarówno do władz lokalnych i regionalnych, jak i centralnych, włącznie z Sejmem RP.

2. PROF. ZAREMBA JAKO NAUCZYCIEL AKADEMICKI ORAZ WIELOLETNI KIEROWNIK MIĘDZYNARODOWEGO PODYPLOMOWEGO STUDIUM URBANISTYKI I PLANOWANIA REGIONALNEGO

Studium było inicjatorem i katalizatorem pozytywnych przekształceń przestrzennych w krajach 3. Świata. Było znane głównie pod nazwą angielską (International Course for Urban and Regional Planning – ICURP), a nie polską, ponieważ specjalny fundusz stypendialny naszego Rządu zarezerwowany był głównie dla urbanistów z krajów Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej, a zajęcia odbywały się wyłącznie w jęz. angielskim.

W koncepcji naukowo-dydaktycznej Studium, którą stworzył i realizował Prof. Zaremba, dominowały dwa czynniki. Pierwszy z nich polegał na przekazaniu urbanistom z 3. Świata najlepszych doświadczeń teoretycznych i praktycznych z okresu odbudowy naszych miast ze zniszczeń wojennych. Podstawą ówczesnych działań planistycznych była teoria urbanistyki kierunkowej, której współautorem był również prof. Zaremba. Chodziło o to, żeby mimo zniszczeń oraz braku środków i kadry planistycznej, umożliwić naszym ośrodkom miejskim szybki i prawidłowy rozwój. Metoda polegała na wyznaczeniu długookresowych alternatywnych rozwiązań przestrzenno-funkcjonalnych i wyborze tego z nich, który najlepiej spełniał warunki podtrzymanego rozwoju. Rozwiązania szczegółowe formułowane były z uwzględnieniem najnowszych osiągnięć urbanistyki światowej. W ten sposób można było m.in. rezerwować tereny pod przyszłe inwestycje, na które nie było funduszy w okresie opracowywania planów.

Takie podejście do planowania przestrzennego było i jest nadal niezwykle przydatne w krajach rozwijających się. W tamtym okresie istniało szereg wielomilionowych państw 3. Świata, które miały zaledwie po kilkunastu, a czasem tylko kilku urbanistów. Napływ ludności wiejskiej do ośrodków miejskich był i jest ogromny, a dopływ środków na rozwój znikomy. Liczba planów miast do opracowania była i jest odwrotnie proporcjonalna w stosunku do niewielkiej liczby planistów. Dlatego zainteresowanie możliwością udziału w Studium było zawsze duże. Nie wszystkich kandydatów można było przyjąć na kurs w Szczecinie. W tej sytuacji trzytygodniowe intensywne szkolenia prowadzone w wybranych krajach. W Chinach odbyło się pięć takich kursów w latach 1985-90. Wzięło w nich udział około 400 młodych urbanistów (ryc. 2)

W 1991 r. udało się Prof. Zarembie i jego współpracownikom nawiązać korzystną współpracę z Instytutem Mieszkalnictwa i Studiów Rozwoju Urbanistycznego (IHS) w Rotterdamie. Program Studium poszerzył się o niezmiernie ważną tematykę zarządzania miastami. W tym czasie nasze władze nie były w stanie dalej finansować działalności Studium, wobec czego Rząd Holandii postanowił sponsorować nie tylko prowadzenie kolejnych kursów, ale i drogie przeloty uczestników. Niestety, mimo że współpraca układała się bardzo dobrze, niezbędne było chociaż częściowe zaangażowanie się strony polskiej w finansowanie Studium. Nasze Ministerstwo nadal nie zgadzało się pokrywać nawet części kosztów. Nie pomogły liczne prośby i poparcie przedstawicieli Rządu holenderskiego i Ambasady Holandii w Polsce. W 1998 r. tj. pięć lat po śmierci prof. Zaremby działalność Studium została zawieszona.

Ryc. 2. Inauguracja podyplomowego kursu planowania urbanistycznego i regionalnego w Kantonie prof. Zaremba w obecności przedstawicieli władz lokalnych i centralnych omawia tematykę wykładów i zajęć projektowych. Źródło: zdjęcie wykonał fotograf chińskich władz lokalnych

Drugim istotnym czynnikiem stanowiącym podstawę sukcesów Studium była jego kadra, która rozumiała idee prof. Zaremby i wspierała go w całym procesie kształcenia zarówno w Szczecinie jak i w czasie wyjazdów studialnych do wybranych miast Polski. Współpracę ze Studium najwcześniej zaczęli Halina Orlińska, Jerzy Piątkiewicz i Bronisław Sekula. Wkrótce dołączyli do nich Jerzy Byrecki, Leszek Czernik, Liliana Kamińska, Krystyna Mieszkowska i Wojciech Pęski. Bardzo cennymi współpracownikami Studium byli również wykładowcy z innych ośrodków naukowych tj. Gdańska, Krakowa, Poznań, Warszawy i Wrocławia.

Prof. Zaremba miał wielką łatwość wciągania nas do współpracy ze Studium. Pamiętam, jak w 1970 r. kończąc studia w Warszawie zastanawiałem się nad różnymi miejscami pracy. Zadzwoiłem także do Szczecina. Było piątkowe przedpołudnie. Sekretarka powiedziała mi, że prof. Zaremba jest właśnie na wykładzie, ale poprosiła żebym się nie rozłączał. Po chwili prof. Zaremba podszedł do telefonu. Mógł mi zadać wiele obowiązujących wówczas pytań, ale zapytał jedynie o moją pracę dyplomową. Kiedy krótko odpowiedziałem bez wahania dokończył: „no to rozpoczyna pan

w poniedziałek”. Cała „rozmowa kwalifikacyjna” trwała ok. 1. minuty, a zdecydowała o 40 latach mojego życia i pracy.

3. ISTOTNE EFEKTY DZIAŁALNOŚCI PROF. ZAREMBY W POLSCE I NA ŚWIECIE

Prof. Zaremba był i jest o wiele bardziej znany i podziwiany w wielu krajach Świata niż w swojej ojczyźnie. Nawet w Szczecinie, który w dużym stopniu dzięki Niemu należy do Polski, nie zawsze był w pełni rozumiany i doceniany. Znacznie wyprzedzał pod względem wiedzy i fachowości ówczesnych decydentów. Gdy w 1950 r. przestał pełnić funkcję prezydenta Szczecina i rozpoczął pracę naukowo-dydaktyczną, w opinii służbowej odnotowano: „pod względem zawodowym zdolny i bardzo pracowity. [...] Politycznie klasowo obcy, starał się być apolityczny, typowy przedwojenny prezydent”. Niektórzy do dziś nie mogą pojąć Jego nowatorskich idei. Na szczęście to się stopniowo zmienia. Nie tak dawno Trasę Zamkową w naszym mieście nazwano Jego imieniem.

Był jednym z najwybitniejszych urbanistów XX wieku. Chociażby dlatego, że wykształcił 492. urbanistów oraz 9. doktorów z 47. krajów Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej. To przecież Jego uczniowie przekazują i wprowadzają w życie Jego idee na lokalnych uczelniach i w formie niezliczonych planów rozwoju miast w całej południowej części naszej planety. Ale to tylko część efektów Jego działalności o charakterze międzynarodowym. W latach 1954-1992 zapraszało Go 45 uczelni oraz instytucji naukowych z 32 krajów do prowadzenia wykładów i zajęć projektowych (m.in. w USA, Kanadzie, Francji, Niemczech, Portugalii, Rosji, Holandii i Danii, jak też w Meksyku, Indiach, Chinach, Iranie, Tajlandii, Egipcie, Zjednoczonych Emiratach i Kuwejcie). W „międzyczasie” opiniował 82 prace habilitacyjne, 44 prace doktorskie i 42 wnioski profesorskie, a jednocześnie zajmował I miejsce w ankietach studenckich na najlepszego wykładowcę.

Utworzył Instytut Architektury i Planowania Przestrzennego, był Dziekanem Wydziału Budownictwa i Architektury oraz Rektorem Politechniki Szczecińskiej. Z wielką determinacją przewodniczył Komitetowi ds. utworzenia Uniwersytetu Szczecińskiego, uczelni, która tak doskonale rozwija się obecnie i kształci tysiące studentów.

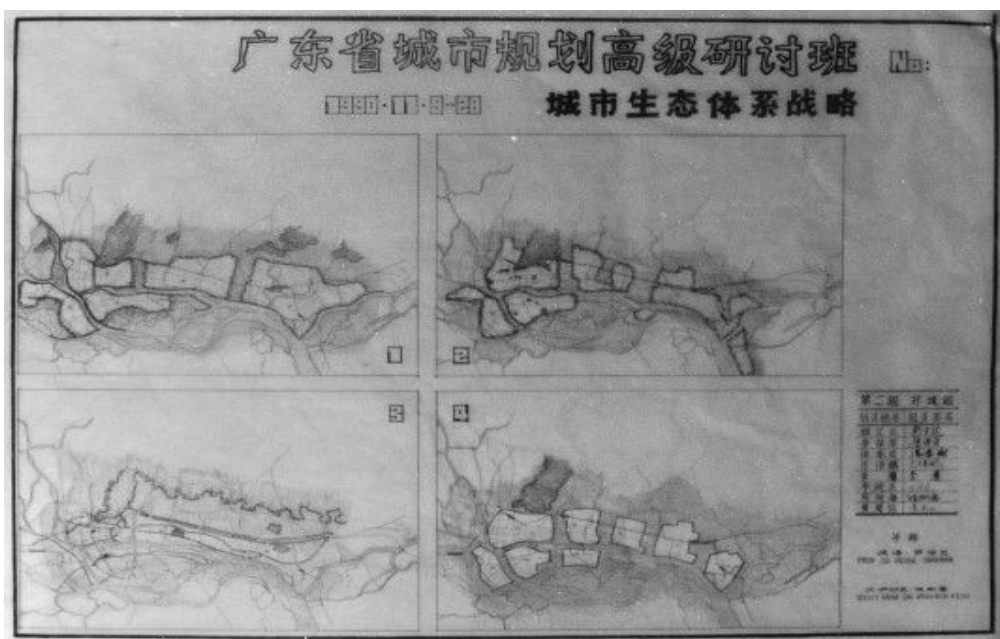
Prowadził także za granicą intensywną działalność zawodową. Kierował licznymi zespołami projektowymi w Korei, Gwinei, Iraku, Chinach i Meksyku. Każdy projekt opracowywany za granicą wymagał zazwyczaj wielotygodniowych wyjazdów z Polski. W międzyczasie kierował także zespołami projektowymi w kraju (Szczecin, Poznań, Koszalin).

Przez cały okres powojenny konsultował Miejską Pracownię Urbanistyczną w Szczecinie. Z determinacją walczył o zrównoważony i trwały rozwój urbanistyczny swojego ukochanego miasta. Niestety nie zachwyciłyby go np. lansowane dziś koncepcje budowy „Szanghaju” na terenach Śródmieścia. Twierdził, że „twórcze pomysły winny wyrażać społeczną potrzebę bardziej humanitarnych form organizacji przestrzennej”. Podstawowym kryterium kształtowania zabudowy powinien być „wymóg zachowania skali człowieka” w harmonii z zielenią i dostępem do przestrzeni otwartych. Uważał, że „opracowywane plany miast nie mogą pragmatycznie decydować o warunkach życia przyszłych pokoleń”. Często zwracał uwagę, iż „już następne pokolenie będzie chciało dostosować stary plan do nowych warunków[...]”. Nie wolno nam ograniczać możliwości rozwoju przyszłych generacji.

Prof. Zaremba często równocześnie prowadził szereg znaczących przedsięwzięć naukowo-zawodowych w kraju i za granicą. Był niezwykle pracowity i doskonale zorganizowany. Świadczyły o tym Jego szczelnie wypełnione kalendarze. Poza tym z każdego pobytu za granicą przywoził 100. kartkowy drobno zapisany zeszyt pełen rysunków, wklejonych mapek, otrzymanych kart wizytowych itp. Na każdy dzień

przeznaczona była minimum jedna strona, a najczęściej kilka kartek. Odnotowywał i komentował wszystkie ważniejsze czynności, spotkania i inne wydarzenia. Wielokrotnie miałem okazję czytać te niezwykle „pamiętniki podróże”, których powstało ich około 100.

Kilkakrotnie brałem udział w pracach projektowych, którymi kierował prof. Zaremba w Chinach. Razem z urbanistami chińskimi opracowywaliśmy plany rozwoju pięciu aglomeracji miejskich: Yantai, Zhuhai, Qingdao, Lianjungang i Kantonu (ryc. 3).

Ryc. 3. Wariantowe układy bioprzestrzenne aglomeracji kantonńskiej (zdjęcie górne) oraz system zieleni wybranego wariantu (zdjęcie dolne) opracowane przez zespół, którym kierował Prof. Zaremba. Źródło: zdjęcie autora

Zazwyczaj w tym samym czasie prowadziliśmy wykłady dla ok. 70-80 urbanistów reprezentujących wszystkie 29 prowincji Chin. Przed i po okresie wykładów i prac projektowych odbywaliśmy podróże studialne po wybranych prowincjach. Władze licznych miast prosiły Prof. Zarembę o konsultacje dot. istniejącego stanu zagospodarowania przestrzennego, opracowanych wcześniej planów, a także nowych koncepcji projektowych. Lokalne ośrodki naukowe domagały się wykładów i seminariów.

Prof. Zaremba był zawsze za granicą niezwykle ceniony za swój profesjonalizm i ogromną sprawność działania. Dowodem tego były często niezwykle szybkie realizacje opracowanych projektów. Osobiście byłem niezmiernie zaskoczony, kiedy np. po niecałych dwóch latach od opracowania projektu rozwoju aglomeracji Zhuhaj, w regionie Makao, pokazano nam zaawansowaną budowę kilku nowych miast, których realizacja urbanistyczna była w pełni zgodna z wcześniejszymi koncepcjami projektowymi naszego zespołu.

Ryc. 4. Audycja prof. Zaremby (trzeci od lewej w I rzędzie) u Premiera Chin (czwarty od lewej w I rzędzie) w jednym z pałaców Zakazanego Miasta (Forbidden City). Oprócz wysokich urzędników chińskich, odpowiedzialnych za rozwój miast i chińskich prowincji, w spotkaniu uczestniczył także Ambasador Polski w Chinach oraz członkowie polskiego zespołu. Źródło: zdjęcie wykonał chiński fotograf rządowy

Władze krajów dla których Prof. Zarembie pracował zawsze dawały mu szczególne dowody uznania i to niezależnie od orientacji politycznej danego rządu. Świadczą o tym chociażby liczne pisemne podziękowania, tradycyjne symboliczne upominki i szczególne gesty. Na przykład Minister Budownictwa Chin nadzwyczaj gościnnie przyjmował prof. Zarembę i jego zespół na początku i końcu każdego okresu działalności projektowo-wykładowej. Było to szczególne wyróżnienie ponieważ według zasad chińskiej dyplomacji minister może i powinien spotkać się tylko z innym ministrem.

Świadectwem najwyższego uznania i szacunku było zaproszenie prof. Zaremby na audiencję do Premiera Chin (ryc. 4). Odbyła się ona w jednym z najbardziej reprezentacyjnych pałaców pekińskiego Zakazanego Miasta (Forbidden City), w części dostępnej tylko dla dostojników państwowych. Premierowi towarzyszył Minister Budownictwa oraz najwyżsi urzędnicy odpowiedzialni za rozwój miast i regionów tego ogromnego kraju. Ze strony polskiej wraz z prof. Zarembą udział w spotkaniu brał Ambasador Polski w Chinach oraz członkowie zespołu.

Niestety ogromne zasługi prof. Zaremby dla światowej nauki i w związku z tym i dla Polski nie zostały ciągle jeszcze w pełni docenione. Jednak kultura i nauka żadnego narodu nie mogą się obyć bez prawdziwych wartości i wzorców. Uwzględniając rzeczywiste i szczególne osiągnięcia Prof. Zaremby w nauce światowej należałoby odpowiednio uhonorować i upamiętnić tego wielkiego człowieka. Mamy dobrą okazję, której nie można zmarnować. Tworzony jest Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny. Może i powinien on powstać pod imieniem Profesora Piotra Zaremby.

BIBLIOGRAFIA:

- Zaremba P., Pęski W., Zaremba P. jun., *Podręcznik planowania urbanistycznego i regionalnego dla planistów chińskich*. Wydanie I w języku chińskim. Ministerstwo Budowy Miast i Osiedli Wiejskich oraz Ochrony Środowiska ChRL. Pekin 1986
- Zaremba P., *Urban Ecology in Planning*, wydanie I, Ossolineum, Wrocław 1986
- Pęski W.: *Piotr Zaremba 1910-1993*, [w:] Nauka, PAN, 1997, nr 1, str. 242-250

O AUTORZE:

Wojciech Pęski jest autorem książki pt. „Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miast”, za którą otrzymał Nagrodę indywidualną Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Nagrodę Ministra Administracji i Spraw Wewnętrznych. Prowadzi obecnie na w Politechnice Szczecińskiej następujące przedmioty na studiach magisterskich: zarządzanie miastami, teoria urbanistyki oraz seminarium magisterskie. W latach 1992-1998 był kierownikiem Międzynarodowego Studium Urbanistyki i Planowania Regionalnego, a w okresie 1998-2007 kierownikiem Zakładu Urbanistyki, Planowania Regionalnego i Zarządzania IAiPP PS.